

Predijalci Topuske opatije u Banatu

dr. sc. Vladimir Čavrak*

Sažetak

U radu je prezentiran pregled povijesti Hrvata kajkavaca koji su krajem XVIII. stoljeća odselili iz Topuske opatije u Banat. Analizirane su okolnosti koje su prethodile odluci o iseljavanju, sam tijekom preseljenja, život u banatskim naseljima Boka, Neuzina, Radojevo (Klarija) i Keča. Ta je skupina Hrvata danas suočena s dramatičnim procesima asimilacije i gotovo potpunog demografskog nestanka pa rad nastoji upozoriti na mogućnosti i potrebu formuliranja programa i aktivnosti da se takvi negativni procesi zaustave. Zbog toga je potrebno nastaviti različita istraživanja, ali i formulirati moderne relacije tih skupina s maticom u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: Topuska opatija, predijalci, Banat.

Uvod

Stotinjak obitelji predijalaca iz Pokuplja i Turopolja odselilo je u Banat u razdoblju od 1788. do 1801. godine. Na taj put otišlo je oko tisuću Hrvata, a naselili su se u četiri banatska naselja: Neuzinu, Boku, Klariju (Radojevo) i Keču. Danas, nakon dva stoljeća, u svim navedenim naseljima preostalo je manje od stotinjak Hrvata. Promjene državno-pravnih okvira na ovim prostorima razdvojile su ove Hrvate i danas oni žive u dvjema državama jer je Keča 1924. godine pripojena Rumunjskoj, a Neuzina, Boka i Klarija od tada pripadaju različitim jugoslavenskim državama.

Proces asimilacije u tim krajevima izgleda da je tekao brže i bio intenzivniji nego u nekim drugim zemljama u koje su Hrvati emigrirali tijekom povijesti. Teško je dati preciznu ocjenu o tome koji su čimbenici više pridonijeli tako brzom nestanku i zaboravu ove hrvatske nacionalne zajednice. Koliko je tome pridonijela nemogućnost komunikacije matice s tim hrvatskim korpusom ili možda čak i nebriga, također je teško ocijeniti.

---

* redoviti profesor u trajnom zvanju, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ovo je istraživanje nastalo na temelju sasvim slučajnog povoda,¹ a dodatni poticaj bila je činjenica da u krajevima iz kojih su ovi Hrvati odselili o njihovom odseljavanju i životu u dijaspori gotovo da nema informacija.² Područja iz kojih su ovi Hrvati nekada odseljavali pripadala su imanju zagrebačkog biskupa (Topuska opatija), a danas se to područje nalazi u Sisačko-moslavačkoj i Zagrebačkoj županiji. Cijelo to područje iseljavanja danas obuhvaća Sisačka biskupija.³

Jedan od motiva mojeg istraživanja jest želja da se suvremenicima pruži više informacija o migracijama s područja Pokuplja i Turopolja te da se javno osvijesti potreba veće suradnje s Hrvatima koji su prije više od dva stoljeća napustili ove krajeve ali nisu zaboravili svoj nacionalni i kulturni identitet. Među najvažnije motive ubrajam i nastojanje da se s Hrvatima u banatskim naseljima pokuša uspostaviti trajnije oblike kulturne i svake druge suradnje s ciljem da se očuva kulturni i nacionalni identitet hrvatske zajednice koji je tamo dramatično ugrožen jer se nalazi u opasnosti potpunog nestanka.

Cilj ovog rada jest da se prikažu dosadašnja istraživanja o Hrvatima u Banatu koji su doselili iz nekadašnje Topuske opatije te da se upozori na neke mogućnosti i teme daljnjih istraživanja. U tom pogledu radu je pridodana i odgovarajuća bibliografija najznačajnijih radova i povijesnih vrela za istraživanje ove teme.

Dosadašnja istraživanja

Najznačajniji doprinos poznavanju okolnosti iseljavanja Hrvata iz Pokuplja i Turopolja u Banat krajem XVIII. stoljeća dao je dr. Ante Messner-Sporšić u svoja dva rada objavljena početkom XX. stoljeća (Messner-Sporšić 1931) i (Messner-Sporšić 1934). Prvi njegov rad predstavlja istraživanje izvornih dokumenata, a najviše se oslanja na arhivu Zagrebačke nadbiskupije („Acta banatica“ i „Acta Excorporationis“)⁴. Drugi njegov rad je zapravo prijepis izvješća o Hrvatima u Keči koji je tadašnjoj ugarskoj vladi 1900. godine uputio učitelj u hrvatskoj osnovnoj školi u Keči, Karlo Kovalik. Iako je bio Slovak jako je poštivao Hrvate i o njima lijepo pisao ugarskoj vladi.

¹ Prvi poticaj za ovo istraživanje dao mi je gospodin Vinko Juzbašić (Srijem, Bošnjaci), a posebnu zahvalu za akademsku pomoć u radu dugujem kolegama, doc. dr. sc. Mariu Bari i doc. dr. sc. Filipu Škiljanu, koji su me poticali na ovaj rad, ustupili mi dio povijesne građe koju su prikupili vlastitim istraživanjima i uputili me na neke važne izvore.

² Dosadašnje istraživanje obuhvatilo je prikupljanje i kritičku analizu objavljenih radova drugih autora te posjet Hrvatima u Boki, Neuzini, Klariji (Radojevu) i Keči u vremenu od 10. do 14. kolovoza 2015. godine i pregled relevantnih arhiva.

³ Posebnu zahvalnost dugujem na poticaju za moja istraživanja i podršci koju mi je milosrdno podario monsinjor dr. Vlado Košić, biskup sisački. Također, u svoje ime, i u ime Hrvata iz Keče ovim putem mu zahvaljujem na donaciji knjiga za knjižnicu u Keči.

⁴ Messner-Sporšić ovdje spominje korespondenciju biskupa Juraja Haulika što je po svemu sudeći podatak koji treba provjeriti jer je u vrijeme iseljavanja Hrvata iz Pokuplja i Turopolja biskupom bio Maksimilijan Vrhovec (1787.-1827.).

Svi autori koji su kasnije pisali o ovoj temi referiraju se na Messner-Sporšića iako i on sam kritički priznaje da „prikazivanje današnjeg stanja ovih Hrvata nije potpuno“ (Messner-Sporšić 1931, 160). Njegovi tekstovi sadrže i neke subjektivne ocjene o karakteru odseljenih Hrvata pa je bilo reakcija onih koji su bili nezadovoljni takvim pisanjem.⁵

Daleko najveći trud oko rasvjetljavanja prošlosti i sadašnjosti Hrvata u Banatu, posebno u Keči, uložio je Stjepan Krpan, srednjoškolski profesor iz Zagreba. On je koristio izvore u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu i Arhivu rimokatoličke župe u Karpinišu. Prikupio je bogatu građu i mnoštvo informacija o životu Hrvata u Keči na svojim putovanjima u Keču kojih je bilo ukupno četiri (1974., 1978., 1979. i 1981. godine). Kao najboljeg informatora iz Keče navodi Adama Mikšića (Mixich) koji mu je dao na uvid svoje zabilješke koje su u Rumunjskoj objavljene tek 2014. godine (Mixich 2014). Rezultate svojih istraživanja Stjepan Krpan je objavio u knjizi *Hrvati u Keči* u izdanju Nakladnog zavoda Matice hrvatske u Zagrebu 1983. godine (Krpan 1983). U knjižici malog formata koja obuhvaća 189 stranica opisao je neke okolnosti odseljavanja i stanje nakon doseljenja u Keču te suvremeni način života. Posebna vrijednost ovog rada je u tome što su opisani i zabilježeni neki običaji i govor kečanskih Hrvata.

Od radova koji cjelovitije obrađuju povijest i sadašnjost Hrvata u Keči još se ističe nedavno objavljen rukopis „Tako je bilo – kronika o Hrvatima u Keči“, sjećanja Adama Mikšića (Mixich), rođenog u Keči koji je objavio njegov unuk Francisc Mixich (Mixich 2014). Ovaj rukopis ponavlja povijesne podatke iz rada (Messner-Sporšić 1931) ali i nekih drugih objavljenih radova, posebno novinskih članaka. Posebna vrijednost ovog rada jesu osobna sjećanja i zapis kolektivnog pamćenja Hrvata u Keči u razdoblju novije povijesti. Osobito su dragocjena sjećanja na detalje stradanja Kečana u vrijeme diktature Nicolaea Ceaușescua i na život prije „revolucije“ u Rumunjskoj 1989. godine. O tim detaljima naša javnost još nije dovoljno upoznata.

Od ostalih radova koji obrađuju neke važnije događaje i razdoblja povijesti ove hrvatske narodne skupine treba svakako spomenuti rad franjevcu prof. o. Petra Vlašića, *Hrvati u Rumunjskoj* (Vlašić 1928), zatim rad Ante Jagića, *Hrvati u Banatu*

⁵ Posebno su se našli pogodeni negativnom ocjenom Hrvati u Boki o kojima je Messner-Sporšić kritički pisao, dok je Hrvate u Keči jako hvalio kao hrabre, pobožne, jednostavne i gostoljubive te one koji su se držali vjerskih propisa. Pišući o „čudi i moralnim kvalitetama“ Messner-Sporšić navodi da su bili „naprasite čudi, moralno i socijalno zanemareni“ i precizira da su najsiroviji bili „predijalisti u Boki, zatim u Neuzini i Klariji, a najmanje u Keči“ (Messner-Sporšić 1931, 175). Na to su oštro svojim pismom reagirali Hrvati iz Boke dokazujući da to nije točno iako priznaju da ima izuzetaka (Večanski 2004, 152-153). U pismu se najprije pozivaju na autorovu konstataciju da su Hrvati u Boki „i danas još inteligentniji od ostalih narodnosti u Boki“. Zatim dokazuju da oni nisu bili „jednostavni predijalisti koji bi ovisili od popovske milosti ili nemilosti, jer su oni imali bitnih, dokumentarno prepoznatih zasluga, pošto su vekovima uspješno branili svoju granicu i borili se protiv turaka sa Zrinjskim i Frankopanima te Jelačićima“. Također navode da su bokinski Hrvati „predali biskupiji 2000 jutara prvoklasne zemlje da im biskupija sagradi crkvu, stan za župnika“ i da osigura plaću župniku. Jako su bili pogodeni konstatacijom da Hrvati u Boki nisu voljeli školu pa navode popis onih koji su se doselili 1801. godine, a koji su pohađali zagrebačku gimnaziju, pa konstatiraju da uslijed ovih činjenica „bokinski Hrvati nemaju razloga stideti se svojih banatskih dedova“.

(Jagić, 1924). Isti autor u radu, *Hrvatske naseobine u Banatu* (Jagić 1929), također donosi podatke o Hrvatima u Keči i ostalim naseljima Turopoljaca te o štokavskim skupinama oko Pančeva. Riječ je o relativno osnovnim podacima o podrijetlu i demografskom stanju. Toša Iskruljev u feljtonu *Kroz naš južni Banat* (Iskruljev 1931), koji je objavio u više brojeva *Jugoslavenskog dnevnika* (250, 251, 253, 255, 257, 260), piše o naseljima u kojima žive i Turopoljci. U kasnijim brojevima piše o naseljima štokavaca Hrvata koji žive u južnom Banatu. Potom treba spomenuti rad Ivana Jurišića *Život predijalaca sa posjeda Pokupsko za vrijeme prve ekskorporacije (1784-1793)* (Jurišić 1992), rad Sanje Vulić *Rumunjski Hrvati u pretpreporodnom i preporodnom razdoblju* (Vulić 1997), rad Castilie Manea-Grgin *Hrvatska nacionalna manjina u Rumunjskoj* (Manea-Grgin 2008) te rad *Hrvati u Vojvodini* čiji su autori Mario Bara i Tomislav Žigmanov (Bara i Žigmanov 2009). Značajni su i radovi jezikoslovaca koji dotiču pitanja jezika Hrvata u Banatu (Brabec 1971), (Samardžija 2004), (Lončarić 2006), (Lisac 2012) te (Vučković 2000), (Vučković 2001) i (Vučković 2004).

Zanimljive informacije o povijesti Hrvata koji su doselili u Banat iz Pokuplja i Turopolja kao i njihovim običajima možemo pronaći u knjizi *Boka u Banatu*, autora Ljubiše Večanskog (Večanski 2004). Rad Vesne Marjanović iz Beograda (Marjanović 2008) veoma je zanimljiv jer istražuje fenomen endogamne zajednice na primjeru Hrvata koji su 1801. doselili u Banat. Autorica upozorava da su posljedice dugotrajne socijalne i kulturne zatvorenosti, posebno bračnih veza između bliskih srodnika, izražene u promjenama fizičkog izgleda i pojavi slučajeva genetskih deformacija, a česte su i pojave depresivnog stanja i sterilitet.⁶ Posljedica endogamnosti su porodice bez potomstva ili s jednim ili najviše dva djeteta.⁷

Ovom popisu svakako treba pridodati i memoarska sjećanja Josipa Kovačevića koji detaljno opisuje putovanje četvorice članova Upravnog odbora Ogranka Seljačke sloge iz Buševca u Rumunjsku 1973. godine. Na putu su, pored Josipa Kovačevića, bili još i Stjepan Robić, Josip Vinter i Ivan Kos. Tom prigodom posjetili su Hrvate u Keči, Rekašu, Lupaku i Klokotiću. U knjizi Josipa Kovačevića, *Putopisi i razgovori*, ovo je putovanje opisano u poglavlju *Turopoljci kod Turopoljaca* (Kovačević 2014). Boravku u Keči posvećene su dvije stranice dok je veći dio teksta posvećen drugim skupinama Hrvata. Zanimljivo je da je nakon tog posjeta već iduće godine (1974.) uspostavljena stalna suradnja Ogranka Seljačke sloge iz Buševca s kulturno-umjetničkim društvom iz Klokotića, mjesta u kojem žive karaševski Hrvati, a da je tek 2015. godine ostvarena suradnja i međusobni susreti s Hrvatima u Keči čiji su predci došli izravno iz Turopolja i Pokuplja.⁸

⁶ Nažalost, autorica svoje glavne teze u ovom radu oskudno argumentira i ne navodi empirijske dokaze ili pouzdane statistike koje bi pouzdano dokazale nastanak ovih pojava o kojima piše.

⁷ Uzroci nastanka sve većeg broja porodica bez potomstva, ili s jednim ili najviše dva djeteta, nisu samo u endogamnosti, već i u ekonomsko-socijalnom razvitku. Šteta je što autorica nije preciznije izolirala sve uzroke i odredila prinos svakog pojedinačnog uzroka. Time bi ovo istraživanje imalo puno veću vrijednost.

⁸ U prosincu 2015. godine, u vrijeme adventa, dogodio se prvi povijesni posjet Ogranka Seljačke sloge iz Buševca Hrvatima u Keči, čime je obilježena 60. godišnjica povratka kečanskih Hrvata iz logo-

Posebno mjesto u ovom popisu zasluženno pripada nastojanjima i radu prim. dr. Gaje pl. Pozojevića, liječniku i istaknutom Hrvat iz Zrenjanina i člana Hrvatskog plemićkog zbora koji je u Radojevu 6. prosinca 2014. godine održao zapaženo javno predavanje o Hrvatima u Banatu, a koje je obuhvatilo i pregled povijesti Hrvata u Keči (Pozojević 2014). Ovom prigodom svakako valja spomenuti i njegove druge aktivnosti s ciljem očuvanja nacionalnog, kulturnog i vjerskog identiteta Hrvata u Banatu. Posebno je važno istaknuti njegovo nastojanje da se javnost upozna s problemom obnove i zaštite crkve sv. Urbana u Klariji (Radojevu) kojoj prijete urušavanje.

Ovaj popis radova o Hrvatima u Keči vjerojatno nije potpun i zato se ispričavam svima onima s čijim radovima možda nisam upoznat pa zbog toga ovdje nisu navedeni. Nadam se da ova bibliografija, unatoč možebitnim slabostima, može biti dobra početna točka i poticaj za buduća istraživanja koja će ju obogatiti i pridonijeti da se povijest i sadašnjost Hrvata, koji su iz Topuske opatije doselili u Banat, obradi cjelovitije i sveobuhvatnije.

Okolnosti koje su prethodile iseljavanju predijalaca Topuske opatije

Za hrvatsku skupinu predijalaca Topuske opatije koji su doselili u Banat pouzdano se zna od kuda su i kada došli. Prema povijesnim vrelima njihov davni zavičaj je područje Pokuplja od Pokupskog na lijevoj obali Kupe, pa istočno do Glinske Poljane i sela na desnoj obali Gline do njenog utoka u Kupu.

Na tom je području Andrija II., hrvatsko-ugarski kralj iz dinastije Arpadovića, 1205. godine započeo gradnju crkve u čast Blažene Djevice Marije, zaštitnice Ugarske i Hrvatske. Zavjetovao se da će za sretan povratak iz križarskih ratova ovdje sagraditi crkvu. Upravu imanja koje je tada osnovao povjerio je redu cistercita⁹ koji su došli iz Francuske (Clairvaux). Ovaj vrijedni red poznat je po tome što je imao

---

ra u Baraganu. Posebnu zahvalu što se mojim prijedlozima ljubazno i spremno odazvao upućujem predsjedniku Ogranka, gospodinu Nenadu Rožiću, kao i dr. theol. don Davoru Lucaceli, župniku u Jimboliji i Keči, bez čijeg se neposrednog doprinosa ovaj susret ne bi mogao održati. Domaćin i glavni pokrovitelj ovog susreta bio je gradonačelnik Jimbolije, gospodin Darius Postelnicu, koji je sa skupinom svojih suradnika sredinom veljače 2016. godine u uzvratnom posjetu obišao Topusko, Glinu i Sisak.

⁹ Cisterciti (*lat.* Ordocisterciensis), red u Katoličkoj crkvi nastao reformom benediktinskoga reda u XI. stoljeću. Ime je dobio po samostanu Cîteauxu (Cîteaux-L'Abbaye), koji je 1098. osnovao Robert de Molesmes. Rad prvih cistercita u srednjem vijeku bio je ispunjen teškim fizičkim poslovima na polju i u šumi. Bilo je i takvih koji su se bavili pisanjem i naukom. Povijesne prilike u prošlim stoljećima utjecale su na uključivanje cistercita u odgojne i pastoralne aktivnosti. Nakon osnutka cistercitske opatije u Topuskom osnovane su u Hrvatskoj i druge opatije. U Kutjevu je osnovana 1232. godine. Od nje su ostali samo podrumi koje danas koristi Kutjevačka vinarija, koja na etikete svojih vina stavlja godinu osnutka cistercitske opatije. U blizini Zagreba bio je cistercitski samostan od 1257. koji se kasnije preselio na današnji Dolac. Tamo je 1315. osnovana nova cistercitska opatija. Danas je na tom mjestu crkva sv. Marije na Dolcu. Sredinom XVI. stoljeća cisterciti nestaju iz hrvatskih krajeva, a vraćaju se ponovno nakon više od 400 godina. Od 1982. godine postoji cistercitska zajednica u Jastrebarskom. Osnovana je od cistercitske opatije Wettingen-Mehrerau iz Bregenza (Austrija) koja je i naslovna opatija istoimene kongregacije.

zadatak da zapuštene krajeve privede svrsi. Cisterciti su gradili crkvu do 1282. godine. Od nje se do danas sačuvao samo gotički portal.¹⁰ Pismenom poveljom Andrija II. je 29. svibnja 1211. godine opatiji darovao velika imanja i posebne privilegije te sve prihode od darivane zemlje. Pučanstvo na tim zemljama podvrgao je opatiji kao kmetove.

Prema kraljevoj darovnici Opat je dobio privilegij da može neke od svojih podanika osloboditi kmetovskih obveza i postaviti ih u vazalni odnos prema sebi. Na taj način je stvorena posebna kategorija seljaka *predijalaca*. Oni nisu bili kmetovi nego opatovi vazali koji su dobili na upravljanje jedan dio njegovog posjeda (*predio*). U početku su bile dvije kategorije predijalaca: oni koji su dobili na upravljanje samo zemlju i po toj osnovi preuzeli obvezu rada na njoj i plaćanja podavanja opatu i oni koji su uz zemlju dobili i kmetove koji su pripadali nekom prediju. Ovi drugi su imali status sličan plemićima jer su imali svoje podložnike kmetove. S vremenom, opatija se postupno pretvarala u klasičnog feudalnog zemljoposjednika s važnom ulogom *predijalaca*.¹¹ Pretvaranje opatije u feudalno dobro imalo je različite posljedice. Jedna od njih je i borba za mjesto opata. Čak se spominje i neki „samozvanac“ Sifrid koji je optužen za „rasipanje“ opatijskih dobara.¹² Poznate su i bune mjesnih žitelja koji nisu bili zadovoljni s opatom i tražili su da potpadnu pod bansku jurisdikciju (1352.) (Ančić 1994).

U XV. stoljeću u ove krajeve već nadiru turske čete i donose nesigurnost. Cisterciti veoma teško uspijevaju organizirati uspješnu obranu imanja pa ga krajem XV. stoljeća napuštaju. Opatijski posjedi mijenjaju gospodare sve dok car Ferdinand I. Habsburgovac, uz pristanak pape Pavla IV., nije godine 1558. dao posjede „za vječna vremena“ zagrebačkim biskupima koji od onda nose naslov „Abbas Beatae Mariae Virginis de Topuszka“.¹³ Međutim, uskoro su Turci razorili crkvu i zgradu Opatije.

¹⁰ Neki autori smatraju da je to prva gotska građevina istočno od Francuske, a sigurno prva u Hrvatskoj. Crkva je bila trobrodna bazilika s dimenzijama tlocrta 55x22 metra. Ona je vršnjakinja pariške Notre Dame, starija i veća od zagrebačke katedrale. Uz crkvu je bio i samostan (Lipovšćak 2002).

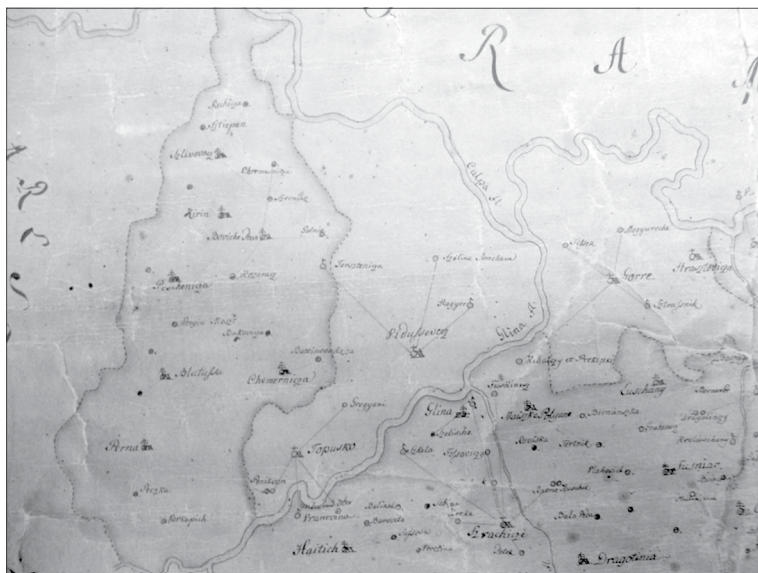
¹¹ *Predij* (ili *predium*) je nasljedno vazalno dobro što ga opatija povjerava na uživanje domaćim ljudima ili uglednijim plemićima iz bližeg ili daljnjeg susjedstva. *Predij* funkcionira kao samostalno vlastelinstvo koje obrađuju kmetovi, a prihod koji se ubire dijeli se u određenom razmjeru između opatije i predijalaca. Pri tome predijalac zapravo obavlja funkciju vlastelina bez obzira na svoj stvarni društveni status (koji i ne mora biti plemićki) (Ančić 1994). Pitanje koje ovdje nije u fokusu jest da ovakva regulacija odnosa opatije i predijalaca odstupa od pravila srednjovjekovnog redovništva. *Predijalci* su još nazivani i „crkvenim plemićima“, odnosno plemićima predijalaca (*nobiles praediales*). Uživali su povlastice slične plemićkim (nisu plaćali porez na zemljišni posjed, bili su oslobođeni plaćanja carine i maltarine i imali su vlastite suce). Posjede su dobivali u nasljedno uživanje po muškoj lozi uz obvezu da u slučaju rata obavljaju vojnu službu pod zastavom svog feudalnog gospodara.

¹² Navodno je taj Sifrid podijelio dva opatijska posjeda stanovitom Ladislavu, sinu Teutušu iz Bline. Taj Ladislav je bio u čestim svađama i sporovima sa svojim susjedima ali je imao dobro uporište kod kralja kao njegov pouzdan vitez, pa je kralja pratio na njegovom pohodu u Dalmaciju 1371. godine.

¹³ Bulom „*Antiquam fidem*“, papa Benedikt XVI. uspostavio je 5. prosinca 2009. godine Sisačku biskupiju i za njenog biskupa imenovao mons. Vladu Košića. Sisačka biskupija nastala je odvajanjem područja Zagrebačke nadbiskupije među kojima je i cjelovito područje nekadašnje Topuske opatije.

Sve do kraja XVII. stoljeća kraj između Kupe, Save i Une predstavlja nemirno i nesigurno područje. Tek je mirom između Habsburškog i Otomanskog carstva, potpisanim u Srijemskim Karlovcima (21. 1. 1699.) Hrvatska dobila krajeve do Une pa su zagrebački biskupi ponovno došli u posjed imanja u Topuskoj opatiji koje su preuredili u gospoštiju Pokupsko („dominium Pokupsko“) koja se sada prostirala na obje strane Kupe.

Biskupi pokušavaju oživjeti svoju opatiju doseljavanjem novog stanovništva, a brojni upravitelji dobivaju zadaću da obnove život i prihode. Obnavlja se i predijalni sustav u kojem prema potrebi predijalci imaju obvezu davati zagrebačkom biskupu konjanike i obavljati vojničku službu. Biskupi su te posjede nesmetano uživali do sredine XVIII. stoljeća.

*Slika 1. Imanje zagrebačkog biskupa, Banska krajina 1790.,
Izvor: Nadbiskupski arhiv Zagreb.*

Po završetku rata za „austrijsko nasljeđe“ (1741.-1748.) bilo je jasno da se mora učiniti reforma vojske i vojne uprave. Potrebe stalne vojske i česti nemiri ponukali su bečko Ratno vijeće da preuredi Vojnu krajinu kao zasebnu carsku zemlju pod njegovom izravnom upravom. Hrvatski staleži su s druge strane zahtijevali da se Vojna krajina ukine ili bar stavi pod bansku vlast. Rasprave o tom pitanju započele su već 1749. godine. Budući da su na području Vojne krajine zagrebački biskupi imali svoje posjede kojima su upravljali *predijalci* koji su njima plaćali poreze i zbog toga bili oslobođeni plaćanja drugih javnih poreza, biskupi su se zalagali za stav da njihovi predijalci moraju ostati oslobođeni plaćanja novih javnih poreza civilnim vlastima. Kako su hrvatski staleži brzo pokazali spremnost da popuste zahtjevu carice Marije

---

Međutim, bez obzira što je područje nekadašnje Topuske opatije sada u cjelini sastavni dio Sisačke biskupije, zagrebački nadbiskup je zadržao naslov „Abbas Beatae Mariae Virginis de Topuszka“.

Terezije to su uskoro učinili i predstavnici Katoličke crkve pa je 16. siječnja 1750. godine donesena diploma o regulaciji Banske krajine koju je Hrvatski sabor objavio mjesec dana kasnije.

Glavna posljedica ove regulacije bilo je proširenje kruga poreznih obveznika na dotada neoporezovano stanovništvo na crkvenim posjedima u Banskoj krajini. Prema zaključcima Hrvatskog sabora iznimku su činili Srbi banderijalci u Topuskom i u nekim selima uz granice Varaždinskog i Karlovačkog generalata (Dabić 1984, 157).

Sljedeća posljedica je bilo uključivanje biskupovih posjeda u Pokuplju u sastav Vojne krajine. Time je biskup izgubio sve posjede Topuske opatije južno od Kupe. Gubitak se odnosio na teritorij i na jurisdikciju jer se nije mogla spojiti vojna vlast s feudalno-civilnom jurisdikcijom. Godine 1784. obavljena je ekskorporacija (izvlaštenje) biskupskog posjeda Pokupsko koje je stavljeno pod upravu, odnosno priključeno (inkorporirano) u Bansku krajinu. Biskupija je kao nadoknadu (ekvivalent) za izvlaštena zemljišta dobila od carske komore veliki posjed (komorsko dobro) Billet u Banatu, koji se protezao od Temišvara do Velikog Bečkereka (Zrenjanina).

Krajiške vlasti nisu priznavale predijalne odnose pa su ispostavile zahtjev da se i predijalce preseli na posjed Billet, gdje bi se i njima dodjeljivali ekvivalenti za zemljišta koja bi ostavili Krajini (Jurišić 1992). Izuzetak bi mogli biti oni koji žele prihvatiti krajišku jurisdikciju. To je za predijalce značilo da se moraju odreći starih prava koja su bila skoro identična plemićkim pravima i postati seljaci vojnici, odnosno krajišnici. Za većinu je to bilo potpuno neprihvatljivo pa se narednih godina pokušavaju izboriti za svoja prava.

Dodatno ogorčenje izazvala je odluka krajiških vlasti, donesena već iduće godine, da im oduzmu podložnike (kmetove) koje su odmah preveli u status krajišnika. Za kmetove je to bio stanovit napredak u socijalnom i ekonomskom statusu, ali je za predijalce to bio veliki gubitak koji im je učinio nemogućim nastavak dotadašnjeg načina života. Potom su im oduzete njihove privatne šume i na kraju su im ostala samo njihova alodijska zemljišta¹⁴ koja nisu bila povezana s feudalnim pravom, odnosno, koja su bila njihovo slobodno vlasništvo neophodno za privremeno uzdržavanje. Na ta preostala zemljišta morali su još plaćati porez kao obični krajišnici što je njihov položaj učinilo potpuno neodrživim.

U jesen 1784. odbili su „stupiti pod oružje“ pa im je naređeno da napuste svoja alodijska zemljišta i odsele kamo god žele. Kako je zima bila na pragu, nikakvo seljenje više nije bilo moguće. Iduće tri godine uslijedila je slaba žetva pa je, uz sve nevolje, zavladao opća bijeda i glad. Zbog dugova uskoro su počeli dobivati dugotrajne zatvorske kazne. Ponuđeno im je da se presele na biskupovo imanje u Billed u Banatu, ali zbog nepripremljenosti, siromaštva i brojnih drugih nevolja te sporosti komisije koja je trebala odrediti njihove ekvivalente u Banatu, jedno vrijeme su im priznate kamate na te ekvivalente koji su im bili nedostupni i koje nisu mogli uzeti u posjed. Ubrzo su im isplate tih kamata bile obustavljene pa su bili prisiljeni voditi beskrajne sporove. Zbog takvog bezizlaznog stanja neki od njih su iz straha počeli

¹⁴ Alodij (srednjevjekov. *lat.* iz franačkog) slobodno vlasništvo, nasljedno imanje slobodno od svih stega, davanja i dužnosti.

kao zločinci bježati pred vlastima i skrivati se u obližnjim šumama i pustim dijelovima Pokuplja. Na njihove učestale molbe vlasti su im produžile termin za plaćanje dugova do listopada 1787. godine (Jurišić 1992).

Izgleda da je pitanje ekvivalenata predijalaca iz Pokupskog konačno uspješno riješeno 1788. godine jer su zemljišta koja su dobili na posjedu Billet nadilazila vrijednost posjeda koji su im ekskorporirani (oduzeti) (Jurišić 1992). Međutim, kako biskup nije bio zadovoljan, uložio je žalbu i zatražio reviziju rada ekskorporacijske komisije. Sporovi su se vodili još godinama. Čak je u jednom trenutku (1793.) vladar donio odluku o vraćanju svih odluka u prvobitno stanje iz 1784., ali do toga izgleda ipak nije došlo.

U opisanim okolnostima, za predijalce iz južnog dijela Pokuplja, nije bilo puno dobrih rješenja. Na kraju su odlučili preseliti se na biskupovo imanje u Billetu. Po svemu sudeći prva skupina je odselila već 1788. godine u Neuzinu. Preseljenje je započeo biskup Tomo Galjuf 1788., a nastavio i završio biskup Maksimilijan Vrhovec 1801. godine. Iduće godine je imanje Topuske opatije u južnom Pokuplju konačno predano na upravljanje vojnim vlastima. Predijalci su se naselili u Boku, Klariju (Radojevo) i Neuzinu, mjesta koja danas pripadaju srpskom Banatu te u Keču koja od 1924. godine pripada Rumunjskoj. Tako su hrvatski plemići-predijalci došli u Banat.

Put žita: Banat – Sisak – Karlovac – Rijeka

Posebno zanimljivu, iako ne i presudnu, okolnost u rješavanju problema izvlaštenja biskupskog imanja u Pokupskom čini okolnost da je Banat od velikog rata za oslobođenje (1683.-1699.) sve do 1780. godine zadržan izvan nadležnosti ugarskih staleža, odnosno nalazio se pod izravnom upravom carskog dvora. Ta je okolnost omogućila da se relativno lako može ostvariti zamjena biskupskih imanja u Pokuplju s imanjima u Banatu i na taj način riješiti problem ekvivalenata.

Plodne dijelove Banata zadržala je carska Komora i stvorila od njih velike proizvođače žita. Već je car Karlo VI. dao poticaj izgradnji prve modernije ceste koja je vodila od plovnih rijeka Save i Kupe, od Karlovca do luka na sjevernom Jadranu: Bakra i Rijeke. Zbog velikih tehničkih nedostataka te ceste car Josip II. dao je izgraditi novu cestu do Senja. Merkantilistička politika bečkog dvora izvršila je presudni utjecaj na formiranje trgovačke magistrale Sisak – Karlovac – Rijeka. Obavljeni su veliki zahvati na regulaciji Save i Kupe, izgradnji žitnih magazina na mjestima prekrcaja, a presudno je bilo uspješno organizirati cestovni promet prema jadranskim lukama.

Zabilježeni su brojni pokušaji i prijedlozi za uspostavu „žitnog puta“ od Banata do Jadranskog mora. Posebno se to odnosi na razdoblje 50-ih i 60-ih godina XVIII. stoljeća, a što se zbiva paralelno s nastojanjem da se reorganizira Banska krajina i stavi pod izravnu nadležnost bečkog dvora. U isto vrijeme se rješava i problem zamjene biskupskog posjeda u Pokuplju s ekvivalentom u Banatu. Do sada nije istraženo niti je potvrđeno da postoji veza između ovih događaja. Međutim, nije isključeno da su pokupski predijalci dobivali neke vijesti o bogatom Banatu, kao i namjeri da se banatsko žito prevozi preko rijeke Kupe. Ako ništa drugo, vijest da će se uspostaviti

riječni promet između Banata i Pokuplja mogla je biti važna za lakše donošenje odluke o iseljavanju u Banat.

Također je zanimljiva okolnost da je najveći konkretni doprinos uspostavi „puta žita“ iz Banata do Jadrana dao temišvarski kapetan Teodor Schlay. Upravo je on ostvario prvi uspješan poduhvat prijevoza žita iz Banata do Jadrana 1758. godine (još neuređenom trasom) i time skrenuo žitnu trgovinu južne Ugarske na trgovačku magistralu Sisak – Karlovac – Rijeka (Karaman 1966).

Prethodna činjenica je od posebnog značenja u pogledu mogućnosti njegovanja povijesnih veza između Banata i Pokuplja te razvijanja međunarodne suradnje na zajedničkim projektima koji imaju potencijal za privlačenje sredstava Europske unije (riječni promet, turizam, njegovanje kulturnih veza i veze s hrvatskom dijasporom, itd.).

Obitelji i mjesta Topuske opatije iz kojih su došli Hrvati u Banat

Preseljavanje pokupskih predijalaca u Banat obavljeno je u zadnja dva desetljeća XVIII. stoljeća u više navrata. Nakon različitih poteškoća i zastoja te brojnih sporova i dogovora, izgleda da je konačan dogovor o iseljenju biskup Maksimilijan Vrhovec postigao u lipnju 1800. godine.¹⁵ Stjepan Krpan navodi podatak iz usmene predaje da je 1800. godine iz Pokuplja u Keču išlo posebno izaslanstvo da vidi kraj u koji će se iseliti. Dojmovi su bili povoljni jer je Banat bogata zemlja koja „obećava bijelog pšeničnog kruha kojega se na stolu u Pokuplju nalazilo samo u rijetkim prilikama“ (Krpan 1983).

Zagrebački Kaptol je preselio 98 obitelji iz 53 pokupska i turopoljska sela. Najviše iseljenika je došlo iz sljedećih naselja koja i danas postoje u području nekadašnje Topuske opatije: Slatina, Stankovac, Jame, Vratečko, Hotnja, Pokupsko, Glinska Poljana, Šišak, Šimunova Poljana, Žunac, Slana, Degoj, Topusko, Hruševac, Lukinić brdo, Strezojevo, Brkiševina... U nekoliko iseljeničkih valova na područje Banata doseljeno je u sela Keču 13 obitelji, selo Klarija (danas Radojevo) 13 obitelji, u selo Boka 44 obitelji i Neuzina 28 obitelji predijalaca. Danas, nakon dva stoljeća, više ih je na groblju nego među živima. Tako se na grobljima mogu čitati prezimena: Jelačić, Milošić, Meštović, Pozojević, Luketić, Lukinić, Filković, Matanović, Bančak, Ilije-

Tablica 1. Broj obitelji, primljeno zemljište i plaćeni porez.

Selo	Broj obitelji naseljenika	Primljeno lanaca zemlje	Vrijednost (forinte)	Plaćeni porez (kanon) u forintama
Boka	44	13.055	86.520	1.427,00
Neuzina	28	11.933	90.323	1.157,00
Klarija	13	5.031	66.067	374,10
Keča	13	8.011	82.503	1.109,59
Ukupno:	98	38.030	325.413	4.067,69

Izvor: (Messner-Sporšić 1934).

¹⁵ Taj podatak navodi Adam Mixich u svojoj kronici Keče (Mixich 2014), ali nažalost ne navodi izvor.

vić, Žunac, Radošević, Bedeković, Parčetić, Crnolatac, Kovačić, Berković, Novaković, Slavić, Uzbašić, Kaurić, Mikšić, Berković, Delimanić, Bužan, Žužić...

U selo Keča naselili su se sljedeći predijalci:

1. Ivan Kaurić iz Kaurića, malog sela od sedam kuća pokraj Pokupskog.
2. Mihael Mikšić
3. Josip Mikšić
4. Nikola Mikšić
5. Petar Mikšić
6. Mihael Mikšić (II)
7. Baltazar Mikšić
8. Petar Mikšić (II), svi Mikšići (Miksich, Mixich) došli su iz Slatinje (Slatine), a pravo im je podrijetlo Lukavec u Turopolju. Iz Donjeg Lukavca su se doselili u Pokupsko oko 1650. godine.
9. Delimanići, došli su iz Stankovca kraj Viduševca (pored Gline).
10. Bužan (Bušan), došli su iz Vratečkog kraj Pokupskog.
11. Tomo Bedeković, došao iz Hotnje kraj Kravarskog.
12. Stjepan Uzbašić, došao je iz Glinske Poljane i još jedan.
13. Kaurić, za kojeg nema podatka iz kojeg je mjesta došao.¹⁶

Kasnije su iz Boke i Neuzine u Hrvatsku Keču doselili Novakovići, Berkovići i Žunci.

Za Kauriće, Mikšiće, Delimaniće, Bužane, Bedekoviće i Uzbašiće navodi se da su bili plemići. Kaurići s pridjevkom „nobilis de Topusko“ od 1578., plemstvo udijelio Rudolf II. Za Mikšiće se navodi da su „stari plemići s grbom: lav sa sabljom, na kojoj je turska glava“. Povelja kralja Ferdinanda iz 1560. kojom potvrđuje plemstvo Turopoljcima sadrži i ime Jurja Mikšića. Delimanićima je plemstvo podijelila Marija Terezija 1747. godine. Bužanima je plemstvo dodijeljeno od kralja Ferdinanda II. 1621. godine.¹⁷

Iz raspoloživih podataka može se vidjeti da su u ovom preseljenju najbolje prošli Hrvati koji su doselili u Keču. Dobili su najviše lanaca¹⁸ zemlje po obitelji, čija je

¹⁶ Svi rodovi s ovim prezimenima, osim Delimanića, nalaze se i danas u Pokuplju i Turopolju, što potvrđuje popis prezimena prema popisu stanovništva u Hrvatskoj 2001. godine (Maletić i Šimunović 2008). Kaurića ima najviše u Donjoj Bučici i Velikoj Solini, ali i u Velikoj Gorici, Pokupskom, Donjem Taborištu, Topuskom i Gornjem Viduševcu. Mikšića najviše ima u naseljima Hotnja, Mraclin i Pokupsko. Bužani su najbrojniji u Vukovini i naselju Orle. Bedekovića ima najviše u Mičevcu i Velikoj Kosnici. Uzbašići su najbrojniji u Brkiševini i Velikoj Gorici (Maletić i Šimunović 2008).

¹⁷ Dio ovih podataka navodi Messner-Sporšić (Messner-Sporšić 1934), a dio Krpan (Krpan 1983), ali ne navode detaljnije detalje nego u dokaz plemstva uzimaju zdravo za gotovo činjenicu da je nekome u hrvatskoj povijesti s tim prezimenom dodijeljena plemićka titula. Ovi podaci svakako zahtijevaju kritičku provjeru u dokumentima i povijesnim vrelima. Tako na primjer za Delimaniće oni navode podatak da im je plemstvo dodijelila Marija Terezija 1747. što je točan podatak. Ali to je plemstvo dodijeljeno Josipu Delimaniću, sucu virovitičke županije i posjedniku Čemernice (Atlagić 1982). Nitko ne navodi detalje o nasljeđivanju tog plemstva od strane Delimanića koji je doselio u Keču, a kojem Messner-Sporšić čak ne navodi niti ime (?).

¹⁸ Lanac, stara mjera za površinu, 1 lanac = 7.193,2 m² (≈ 0,72 ha).

prosječna vrijednost također bila najveća. Vlasništvo nad zemljom je sve do 1860. bilo Zagrebačkog Kaptola, a predijalcima je priznat stari vazalni status, privilegije i obveze. Najvažnija obveza je bila plaćanje poreza (kanon) koji se plaćao kao i u Hrvatskoj o Martinju. Porez su plaćali sve do sredine XIX. stoljeća kad ta obveza prestaje. Po dolasku u Keču predijalci su dobili i jednu ili više obitelji kmetova koji su većinom bili Srbi.

In Possessiones Tetsch				298 51.	
1.	Johannes Deltmannich Sordium	6.	10.	117.	10 52. 22.
4.	Anton et Carol Dusan Capitanei	3.	22.	25.	12. 25. 25.
52.	Johannes Weharsich	2.	18. 10.	11.	10. 26. 53.
53.	Michael Weissich		25. 10.	8.	10. 19. 6.
54.	Michael Weissich		25. 10.	7.	11. 13. 6.
55.	Johannes Evangel. Weissich		25. 10.	6.	10. 25. 1.
56.	Josephus Weissich		25. 10.	3.	21. 13. 15. 4.
57.	Michael Weissich		25. 10.	5.	13. 25. 4.
58.	Michael Weissich		25. 10.	3.	21. 13. 15. 4.
59.	Georgius Saurich	1.	27. 11.	116.	8. 21. 11. 8.
Summa					213. 25.

Slika 2. Popis raspodjele zemlje u Keči. Izvor: Nadbiskupski arhiv, Zagreb.

Točan broj Hrvata koji su doselili u Banat zasada nije moguće utvrditi jer se u povijesnim izvorima navode samo imena glave obitelji. Messner – Sporšić polazi od procjene da je svaka obitelj s poslugom mogla imati prosječno „deset glava“. To bi značilo da je ukupno iz Pokuplja i Turopolja u Banat preseljeno oko 1.000 stanovnika.

Kako je obavljeno preseljenje i život na novoj zemlji

O tome kako je obavljeno preseljenje u Banat sačuvano je kolektivno pamćenje koje je zabilježio Adam Mixich (Mixich 2014). On piše da su pokupski i turopoljski predijalci bili relativno bogati pa su raspolagali s više konjskih zaprega i kola. Kada su krenuli na put u proljeće 1801. godine upregli su konje i kola te natovarili svu prtljagu i krenuli zajedno s djecom i obiteljima. Prvi dio puta išli su uz rijeku Kupu do Siska, a potom su produžili uz Savu prema istoku. Zajednički su putovali dalje prema Brodu i Vinkovcima. Kod Vukovara su skelom prešli preko Dunava. Potom su putovali do Bečeja gdje su skelom prešli preko Tise, a potom je svatko išao na svoje odredište, odnosno na imanje koje mu je bilo dodijeljeno. Ovaj put od 400-500 km navodno je trajao tjedan dana, što znači da se dnevno prelazilo oko 60 km.¹⁹

Seoba nije obavljena odjednom. Mixich piše da se više puta išlo „amo-tamo“, ali ne navodi druge detalje. Po dolasku čekala ih je posebna Komisija koja je bila zadužena za uvođenje u posjed. Tim je poslom upravljao grof Čekunić (Čekunich)

¹⁹ To je zaista bilo moguće jer računanja brzine kretanja konja i zaprežnih kola za to vrijeme pokazuju da je bilo moguće prijeći i do 100 km za 24 sata (Braudel 1992).

kojem se kasnije pripisuju zasluge za mnoga dobročinstva i korisne inicijative za gradnju javnih objekata. U nekim izvorima navodi se da su predijalci dobili gotove kuće, ali Mixich to drži manje vjerojatnim. Čini se da su kuće morali graditi sami. To u Banatu nije bio jednostavan posao jer u tom kraju nema kamena niti drveta. Kao građevni materijal služila je uglavnom zemlja s kojom su se nabijali zidovi široki čak 70-80 cm, a kuće su se pokrivala trskom koje je bilo u obilju jer je to bio prilično močvaran kraj. Kamen i drvo morali su se dopreмати iz udaljenih krajeva što je bitno poskupljivalo gradnju kuće. U svakom slučaju, Hrvati u Keči taj su posao obavili temeljito jer mnoge kuće još i danas svjedoče o njihovom graditeljskom umijeću.

Po dolasku u Keču Hrvati su zasnovali svoje naselje u zapadnom dijelu već postojećeg naselja. Od tada postoje dvije Keče: Rumunjska (Checea Romana) i Hrvatska (Checea Croata). Uz zemljišta koja su predijalcima dodijeljena sporazumom još prije njihovog dolaska, dobili su i razmjern broj kmetova, najviše tamošnjih Srba i ponekog Mađara i Bugara. O točnom broju i narodnosnoj pripadnosti njihovih kmetova nema izravnih podataka ali se može pretpostaviti da je postupak bio isti ili sličan onom u Boki i Neuzini za koje postoje pouzdani podaci. Zalaganjem biskupa Vrhovca predijalcima u Banatu potvrđena su plemićka prava pa su hrvatski predijalci postali mali plemići ili „nemeši“. Na zemlju koju su tako uživali plaćali su porez gospoštiji u Billedu, odnosno svom senioru zagrebačkom biskupu.

Ubrzo nakon dolaska i prijema dodijeljenog zemljišta, hrvatski predijalci shvatili su da ta raspodjela baš i nije bila pravedna. Biskupija je sebi zadržala najbolja zemljišta dok je zemlja koju su dobili kolonisti bila manje kvalitete i većinom močvarna. Tako da su u kišnim godinama za obradu imali puno manje površina od ukupnih kojima su upravljali. Kečanski kotar bio je niži od razine rijeke Mureš, pa bi u slučaju poplave voda koja se izlila trajno ostajala na zemlji i nije se vraćala u riječno korito. To je bio uzrok brojnih sporova koji su se vodili narednih desetljeća. Da bi se taj problem riješio Hrvati iz Keče, Klarije (Radojeva) i Čeneja donirali su 100 lanaca zemlje i sami financirali regulaciju starog toka Begeja čime su u znatnoj mjeri, iako ne u potpunosti, riješili problem poplava i močvarnog zemljišta.

O prisutnosti i životu Hrvata u Keči svjedoče matice župe u Karpinišu (Carpinis)²⁰ u kojima je već 2. srpnja 1801. godine zabilježeno rođenje prvog hrvatskog djeteta u novom zavičaju. Bio je to Stjepan Mikšić, sin Josipa i Barbare, a kumovali su Ivan i Katarina Mikšić iz Keče. Idućeg mjeseca zabilježena je i prva smrt, 12. kolovoza 1801. godine umrla je šestogodišnja Barbara Mikšić, kći Mihovila i Barbare. Do prvog vjenčanja trebalo je čekati punih šest godina, pa se takvo prvo slavlje doseljenika u Keču zbilo 11. lipnja 1807. godine. Kečanska djevojka Barbara Mikšić udala se za udovca Matu Ilijevića, vjerojatno iz Boke. Inače su se tijekom cijele povijesti ženidbe i udaje najčešće događale između doseljenika u Keču, Boku, Neuzinu i Klariju. Tek s vremenom dolazi do miješanja brakova s ostalim narodnostima koje su zatekli u novom zavičaju. U prvom razdoblju nakon doseljenja broj hrvatskih obitelji se povećavao. Neke su imale i po šest sinova. Ukupan broj obitelji u Keči povećao se do 1827.

²⁰ *Liber Baptizatorum, Liber Defunctorum i Liber Copulatorum* u župi u Karpinišu (Carpinis).

godine već na osamnaest.²¹ Po dolasku u novi zavičaj u prvo su vrijeme zadržali život u kućnoj zadruzi, međutim, s protokom vremena, sinovi koji su se ženili zasnivali su vlastite obitelji i gradili vlastite kuće i imanja.

Dokidanje feudalnih odnosa 1848. godine promijenilo je ekonomski, politički i socijalni položaj predijalaca u Keči jer su oslobođenjem kmetova izgubili jeftinu radnu snagu. Kmetovi su to danima slavili pijankama i pjesmom, a predijalci su zbog izgubljenih prava i privilegija bili iznimno nezadovoljni. Zbog ove promjene, predijalcima nije ništa drugo preostalo nego da sada, iako nenavikli na fizičke poslove, sami prionu na posao obrade zemlje. Ovu promjenu hrvatski predijalci su tumačili na način da su sada i njihove obveze prema senioru, Zagrebačkoj biskupiji, također prestale. Nastavili su sami obrađivati dodijeljenu zemlju i ponašati se kao njeni gospodari. Takvo je stanje potrajalo do 1860. kada je uređen novi katastar i kada su ustrojene gruntovne knjige. U to vrijeme je, po svemu sudeći, formalno-pravno ukinuta i biskupska gospoštija Billed. Zadnje knjige te gospoštije²² obuhvaćaju razdoblje od 1853. do 1859. godine (Krpán 1983, 61).

Kečanski Hrvati su se u ovim novim okolnostima dobro snašli. Zadržali su stare posjede, a u razdoblju od 1880. do 1914. godine mnogi od njih svoje su posjede i povećali. Imali su dovoljno hrabrosti da za kupovinu zemlje i alata uzimaju bankovne kredite. Da bi unaprijedili svoj posao i povećali produktivnost nastojali su nabavljati najnovije strojeve. Tako je prva vršalica (dreš) na parni pogon u Hrvatskoj Keči nabavljena 1900. godine. Stari Kečani, kao mali plemići nemeši, puno pozornosti polagali su i uzgajanju rasnih konja rase *nonius*, a kasnije i *lipicanaca* za koje su često dobivali priznanja na međunarodnim izložbama. Jedna takva izložba rasnih konja održana je 1913. godine u Hrvatskoj Keči (Krpán 1983, 66).

Hrvatski predijalci su dolaskom u Keču zasnovali svoje naselje Hrvatsku Keču, a uspostavljena je i posebna općina. Prema Messner-Sporšiću općina postoji od 1880. do 1930. godine. To se oslanja na podatak koji Karlo Kovalik, učitelj u Keči, navodi u svom izvješću ugarskoj vladi u Budimpeštu. Adam Mixich osporava taj podatak i navodi mišljenje da je hrvatska općina postojala već od 1806. godine. Čini mi se da je vjerojatniji podatak koji navodi učitelj Kovalik jer su Hrvati predijalci prilikom doseljenja, iako plemići *nemeši*, bili podložnici Zagrebačkog biskupa na njegovom imanju Billed sve do ukinuća tog imanja i glavnina pravnih i drugih odnosa bila je uređena posebnim pravilima. Tek nakon ukinuća gospoštije Billed i osobito nakon ukinuća kmetstva javlja se potreba lokalnog organiziranja u nekim novim formama pa ovo pitanje ostaje da se ubuduće pomnije istraži.

Hrvatski predijalci, doseljenici u Banat, živjeli su od svog doseljenja sve do sloma Austro-Ugarskog carstva, 1918. godine u mađarskom dijelu carstva. Po završetku Prvog svjetskog rata najveći dio Banata našao se u sastavu Kraljevine SHS. U studenom 1918. u Keču je ušao odred srpske vojske, a koncem mjeseca lipnja 1919.

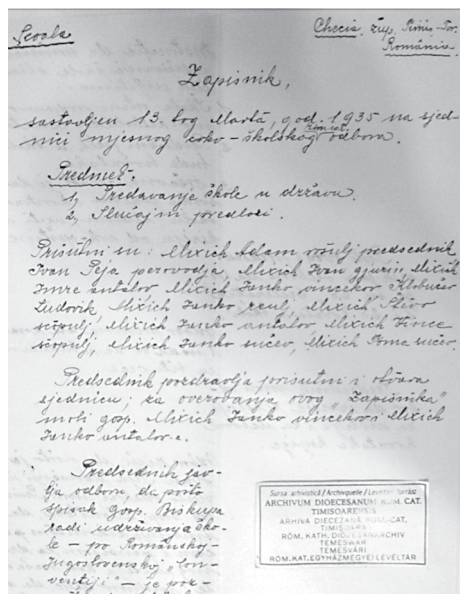
²¹ *Acta oeconomica-Dominium Banaticum*, vol. CLXXIV, 1804-1827., Consignatio, spis br. XVII, D. T. 19. Nadbiskupski arhiv u Zagrebu.

²² *Acta oeconomica-Dominium Banaticum*, vol. CCXIII, 1853-1859. Arhiv Zagrebačke nadbiskupije.

godine u selo je ušla francuska vojska. Idućih dana, uz asistenciju srpskih i rumunjskih oficira, započelo je razgraničenje i postavljanje nove granice između Kraljevine SHS i Rumunjske. Nije uvažena želja Hrvata iz Keče da cijela Keča pripadne Kraljevini SHS nego je navodno francuski oficir postavio granicu po sredini sela koja je razdvajala selo. Zapadni dio sela s Orvatskim sokakom i Mačevim krajem pripao je Kraljevini SHS, a istočni Rumunjskoj. Tako je ostalo sve do 18. siječnja 1924. godine kada je novim dogovorom o ispravljaju granice, cijela Keča pripojena Rumunjskoj. U Hrvatskoj Keči tada je živjelo oko 750 stanovnika koji su posjedovali 8.000 jutara oranica i 100 jutara pašnjaka (Krpan 1983, 86).

Formalno pripojenje Hrvatske Keče Rumunjskoj i ukidanje hrvatske općine nije išlo glatko jer su Hrvati dugo odbijali prihvatiti nova rješenja i slali su brojne pritužbe na sva državna tijela do Bukurešta. Konačna naredba o ujedinjenu dviju općina, hrvatske i rumunjske u jednu, koja se od tada naziva samo Keča (*rum.* Checea), došla je koncem prosinca 1929. godine, a čin ujedinjenja obavljen je na Novu godinu 1930. godine. Pripojenjem hrvatske općine onoj u rumunjskom dijelu sela prestala je djelovati ustanova koja je do tada bila instrument autonomije i očuvanja ne samo lokalne samouprave nego i nacionalnog i kulturnog identiteta. Kasniji tijek događaja pokazao je da je nakon ovog ujedinjenja došlo do gubitka nacionalnog i kulturnog identiteta, a demografski trendovi su narednih desetljeća doveli do toga da je danas dramatično upitna opstojnost ove hrvatske nacionalne zajednice.

Pored svoje općine Hrvati u Keči su već prvih godina nakon dolaska u novi zavičaj imali svoju, hrvatsku školu. Prvu školsku zgradu izgradila je Čanadska biskupija i ona je svojoj svrsi služila punih stotinu godina. Potom je izgrađena nova prizemna zgrada u kojoj je djelovala hrvatska škola do 1951. godine kada je zatvorena. U školi je bio stan za učitelja i dvije veće prostorije koje su služile kao učionice. Jedna prostorija koristila se kao crkva. Pouzdane vijesti o radu škole iz starijeg razdoblja ne postoje ali zato postoji dokumentacija o radu škole dok je ona kao katolička konfesionalna škola bila pod upravom Temišvarске biskupije. Dokumentacija se pažljivo čuva u Arhivu Temišvarске biskupije u Temišvaru.²³

Slika 3. Zapisnik sa sjednice crkveno-školskog odbora 13. 3. 1935.

Izvor: Arhiv Temišvarске biskupije.

²³ Ovom prigodom zahvaljujem temišvarskom biskupu mons. Martinu Roos, koji me je primio u Biskupskoj palači, kao i njegovom kancelaru dr. Nikoli Lausu, koji su mi omogućili detaljan uvid u dokumentaciju o Hrvatima u Keči koja se čuva u njihovom Arhivu.

Katolička crkva je Hrvatskoj Keči, nakon mnogobrojnih planova i neuspjelih pokušaja, izgrađena tek 1926. godine, a posvećena je sv. Katarini. Danas je to jedini objekt koji podsjeća na dane kada su Hrvati u Keči još bili brojna i ekonomski snažna zajednica koja je bila u stanju izgraditi takvo lijepo zdanje. Interijer je prepun hrvatskih obilježja. Pored oltara je prekrasna slika „Pokršćavanje Hrvata“ izrađena od slikara Sinkovića i Varadya (*Sinkovič et Varady*), a tekst ispod slika Križnog puta je na hrvatskom jeziku. Hrvati u Keči su 2013. godine, prvi puta nakon skoro jednog stoljeća, dobili župnika Hrvata, dr. Davora Lucacelu, koji danas održava misu na hrvatskom jeziku.²⁴

U Hrvatskoj Keči nekad su postojala i razna društva. Prvo kulturno-umjetničko društvo osnovano je još krajem XIX. stoljeća. Organizirano je bilo i vatrogasno društvo, zatim „Bratovština svete krunice“ i „Pogrebno društvo“. Početkom XX. stoljeća osnovano je Lovačko društvo (1907.), a tri godine kasnije „Gazdačko (gospodarsko) društvo“. Nakon Prvog svjetskog rata osnovano je tamburaško društvo (1922.), kao i kazališna družina (1924.). Spomenuta društva za svoj su rad koristila školu sve do 1938. godine kada je otvoren „Hrvatski katolički dom“ s knjižnicom i čitaonicom.

Slika 4. Zidna slika „Pokršćavanje Hrvata“ u katoličkoj crkvi u Keči, autori Sinković i Varady. (Foto: V. Čavrak)

²⁴ Dr. theol. Davor Lucacela bio je domaćin mojem trodnevnom istraživanju povijesti i sadašnjosti Hrvata u Keči. Tom je prigodom govorio jako pohvalno o kečanskim Hrvatima jer je, kako je govorio, bio ne malo iznenađen čistim hrvatskim govorom i dobrim poznavanjem svih dijelova i redosljeda svete mise, reda svete ispovijedi, pjesmama i molitvom na hrvatskom jeziku. Na pitanje kako su uspjeli bez hrvatskih svećenika i bez kontakata s domovinom tako lijepo sačuvati jezik, dr. Lucacela je rekao da su se oni oduvijek nedjeljom sami skupljali u crkvi i sami održavali službu Božju na hrvatskom jeziku.

Zbog ratnih okolnosti ova društva su postupno propadala, a nakon 1948. godine uglavnom su sva prestala djelovati (Manea-Grgin 2008).

Za Hrvate u Keči razdoblje nakon završetka Drugog svjetskog rata najteže je povijesno razdoblje. Proleterska diktatura sovjetskog tipa prema njima je bila bez milosti. Oduzeta im je sva zemlja koju su stjecali skoro dva stoljeća. Nakon sukoba s Informbiroom očekivao se rat pa su svi stanovnici u zoni od 30 km uz jugoslavensku granicu (njih oko 60.000) internirani u logore u Moldovu (Baragan). Sredinom lipnja 1951. godine, po državnoj naredbi, vlasti su evakuirale sve stanovnike Keče i to u roku od tri sata. U tom vremenu Kečani su mogli ukrcati jedna kola s dva konja, kravu, dvije svinje i pokućstva koliko stane na kola. Život u internaciji bio je surov i nepodnošljiv. Kretanje im je bilo ograničeno, kao i komunikacija. Vladala je uglavnom glad i neimaština bez mogućnosti da se pribave sredstva za život. Prvotno su naseljeni u priručne barake da bi narednih godina uz velike napore sagradili čvršći smještaj.

Nakon normalizacije odnosa Jugoslavije sa SSSR-om uslijedio je povratak na stara ognjišta (1956.). Na povratku su ih dočekale kuće koje su bile prazne i devastirane, a neke i porušene. Zemlja im nije vraćena. Kao seljaci-proleter (bezemljaši) morali su raditi na državnom dobru koje se zvalo „Pariška komuna“. To je potrajalo sve do, kako oni kažu, „revolucije“ 1989. godine. Pobuna protiv Ceausescua koja je počela u Temišvaru bila je žestoka i odnijela je preko 1.000 života.

Rumunjskim seljacima, pa tako i kečanskim Hrvatima, nakon „revolucije“ dio zemlje je vraćen. Za hrvatske prilike radilo se o ogromnim imanjima. Prosječni zemljovlasnici su prije oduzimanja imali 250-300 hektara banatske plodne ravnice. Međutim, zbog visokog siromaštva mnogi su vraćenu zemlju odmah prodavali. U godinama početkom devedesetih jedan hektar se mogao kupiti za 100 njemačkih maraka. Najveći kupci su bili Talijani i Nijemci koji su danas vlasnici najvećih zemljišnih površina u rumunjskom Banatu.

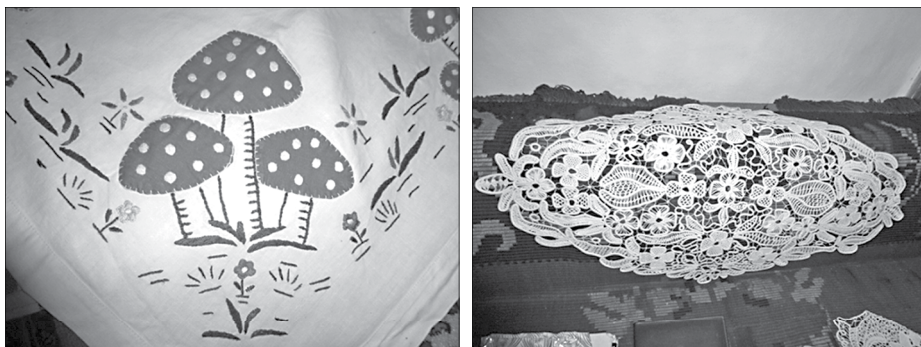
Ulazak Rumunjske u Europu uniju malobrojnim preostalim kečanskim Hrvatima još nije donio vidljivijih pozitivnih učinaka. Posljednjih godina su dobili jednu asfaltnu cestu, a jedan europski projekt im je omogućio nabavu nekoliko računala i opremu za dom i knjižnicu.

Danas u Keči živi svega pedesetak preostalih Hrvata u dvjema ulicama: Orvatski sokak i Mačev kraj. Inače, selo Keča ima oko 2.000 stanovnika (većinu čine Rumunji, a ima Srba, Mađara i Roma). O bogatoj i teškoj povijesti ovih Hrvata u Keči, hrvatskih predijalaca, danas najbolje svjedoči njihova crkva i dio biblioteke s knjigama na hrvatskom jeziku koje su uglavnom sami nabavljali.

Demografsko nestajanje ove hrvatske skupine zahvatilo je i druga banatska naselja u kojima su se zadržali: Boku, Neuzinu i Klariju (Radojevo). Prema službenim podacima (2002.) u Boki je zabilježeno svega 83 stanovnika koji su se izjašnjavali kao Hrvati. U razgovoru s preostalim Hrvatima (2015.) njihova procjena broja je puno niža.

U Neuzini je stanje još gore i tamo prijeti potpun nestanak hrvatske narodno-sne skupine. U razgovorima s preostalim Hrvatima jedva da su uspjeli nabrojati njih svega nekoliko i to muških pedesetogodišnjaka.

U Radojevu (Klarija) stanje je također dramatično. Postoji svega nekoliko osoba hrvatske narodnosti. Među njima treba posebno istaknuti gospođu Otiliju Pozojević, rođ. Lukinić, koja u svom starom ormaru čuva neprocjenjivo blago. Tamo se nalazi preko dvije stotine godina stara ogromna zbirka rukotvorina, posebno ručno vezenih stolnjaka, rubaca, ručnika, jastučnica i sličnih predmeta. Ta zbirka nažalost nije službeno registrirana i stručno valorizirana, a radi se o iznimnom hrvatskom povijesnom blagu i dijelu kulturnog identiteta Hrvata koji su prije više od dva stoljeća doselili u Banat.

*Slike 5. i 6. Uzorci rukotvorina iz zbirke gospođe Otilije Pozojević u Klariji.
(Foto: V. Čavrak)*

Posebno važan doprinos očuvanju nacionalnog i vjerskog identiteta Hrvata u ovim naseljima u Banatu dala je Katolička crkva. Izgrađene crkve u tim naseljima i danas su jasan dokaz nekadašnje brojnosti i ekonomske snage hrvatske zajednice. O tome svjedoči njihova veličina i prostranost, ali i brojni elementi unutarnjeg uređenja. U crkvi sv. Katarine u Keči većina natpisa i simbola je napisana hrvatskim jezikom, a na glavnoj zidnoj slici uz oltar nalazi se motiv pokrštenja Hrvata s istaknutom hrvatskom šahovnicom u prvom planu.

*Slike 7. i 8. Unutrašnjost katoličkih crkava u Neuzini i Radojevu (Klariji).
(Foto: V. Čavrak)*

U velikoj crkvi u Neuzini u unutrašnjosti su također brojni tragovi velike hrvatske skupine koja je osigurala više od polovine potrebnog novca za njenu izgradnju.

U Radojevu (Klariji) je također velika katolička crkva na čijem se ulazu nalazi spomen ploča Hrvatima, donatorima i graditeljima. Danas je njena građevinska konstrukcija u opasnosti od urušavanja i zahtijeva žurnu akciju da se to spriječi.

Zaključak

U radu je prezentiran djelomični pregled povijesti Hrvata u banatskim naseljima Keča, Boka, Neuzina i Radojevo (Klarija) koji su krajem XVIII. stoljeća tamo doselili iz Pokuplja i Turopolja. Danas toj hrvatskoj zajednici prijete potpuni nestanak i asimilacija. U radu je, također, dan kritički prikaz dosadašnjih istraživanja povijesti i sadašnjosti ove zajednice s prijedlozima za daljnja istraživanja te potrebi i mogućnostima uspostave raznih vidova suradnje s maticom Republikom Hrvatskom kao načinom očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta ove male i nestajuće hrvatske nacionalne zajednice. Za buduća istraživanja posebno je zanimljivo razdoblje nakon Drugog svjetskog rata u kojem su Hrvati iz Keče u Rumunjskoj deportirani u logor u Baragan o čemu nema dovoljno informacija i obavijesti.

Literatura

- Adamček, Josip. 1971. Nemiri na posjedima topuske opatije sredinom XVI stoljeća. *Historijski zbornik*, 1968-69: 283-308.
- Ančić, Mladen. 1994. Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu. *Radovi*, vol. 27, Zavod za hrvatsku povijest: 29-42.
- Atlagić, Marko. 1982. *Grbovi i plemstva u Slavoniji 1700-1918*. Čakovec: Zrinski.
- Bara, Mario. 2011. Prešućeni karaševski Hrvati: Karaševci u vojvođanskom dijelu Banata. *Godišnjak za znanstvena istraživanja*, 3: 57-84.
- Bara, Mario i Žigmanov, Tomislav. 2009. *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti: osnovne činjenice*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.
- Beuc, Ivan. 1989. *Povijest država i prava na području SFRJ*. Zagreb: Narodne novine.
- Brabec, Ivan. 1958. Izvještaj o istraživanju govora u Pokuplju. *Ljetopis JAZU za 1958.*, Knj. 65: 321-331.
- Brabec, Ivan. 1971. Hrvatski govori u Banatu. *Ljetopis JAZU za godinu 1971.*, Knj. 76: 257-260.
- Braudel, Fernand. 1992. *Strukture svakidašnjice: Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*. Zagreb: August Cesarec.
- Čavrak, Vladimir. 2015. Zaboravljeni Hrvati u Keči i danas govore lijepim hrvatskim jezikom s čistim pokupskim narječjem. *Novi sisački tjednik*, 20. kolovoza 2015.: 9.
- Dabić, Vojin. 1984. *Banska krajina (1688-1751)*. Beograd-Zagreb: Istorijski institut u Beogradu i Prosvjeta Zagreb.

- Iskrljević, Toša. 1931. Kroz naš južni Banat. *Jugoslavenski dnevnik*, 250, 251, 253, 255, 257, 260.
- Jagić, Ante. 15. IX. 1924. Hrvati u Banatu. *Hrvat*, 6: 2.
- Jagić, Ante. 1929. Hrvatske naseobine u Banatu. *Letopis Matice srpske*, 319: 33-39.
- Jurišić, Ivan. 1992. Život predijalaca sa posjeda Pokupsko za vrijeme prve ekskorporacije (1784-1793). *Radovi, Zavod za hrvatsku povijest*: 163-166.
- Karaman, Igor. 1966. Trgovinska magistrala Sisak - Karlovac - Rijeka. *Starine*: Knj., 53: 263-312.
- Klimstein, Franz Antonius. 2007. *Imago Expressa Sigillorum*. Temišvar: Revista Pardon.
- Kovačević, Josip. 2014. *Putopisi i razgovori*. Buševac: Ogranak Seljačke sloge Buševac.
- Krpan, Stjepan. 1983. *Hrvati u Keči*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Krpan, Stjepan. 1990. Hrvati u Banatu. *Arhivski vjesnik*, 33 34: 81-86.
- Krpan, Stjepan. 1990. *Hrvati u Rekašu kraj Temišvara*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske i Kršćanska sadašnjost.
- Lipovščak, Đurđa. 2002. *Put kroz milenije: Topusko: kratka povjesnica*. Topusko: Turistička zajednica općine Topusko.
- Lisac, Josip. 2012. Hrvatski govori u Vojvodini. *Godišnjak za znanstvena istraživanja*, 4: 153-161.
- Lončarić, Mijo. 2006. Kajkavština izvan Hrvatske. *Kaj*, 3: 31-43.
- Lončarić, Mijo. 2006. Kajkavština izvan Hrvatske. U: *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju*. Zabok: Udruga Muži zagorskog srca: 395-408
- Lucacela, Davorin. 2015. Posjeta dr. sc. Vladimira Čavraka Hrvatima u Keči. *Hrvatska grančica*, kolovoz 2015.
- Maletić, Franjo i Šimunović, Petar. 2008. *Hrvatski prezimenik – pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Manea-Grgin, Castilla. 2008. Hrvatska nacionalna manjina u Rumunjskoj. *Hrvatska revija*, 4.
- Marjanović, Vesna. 2008. Hrvati u Srednjem Banatu – primer endogamne zajednice u Srbiji. *Glasnik antropološkog društva Srbije*, vol. 43: 44-50.
- Messner-Sporšić, Ante. 1931. Kolonije hrvatskih plemića u Banatu. *Zbornik za narodni život i običaje*, Knj. 28., sv. 1 (1931), JAZU: 160-207.
- Messner-Sporšić, Ante. 1934. Kolonije hrvatskih plemića u Banatu. *Zbornik za narodni život i običaje*, Knj. 29., sv. 2 (1934), JAZU: 233-237.
- Mixich, Adam. 2014. *Tako je bilo / Asa a fost – Kronika o Hrvatima u Keči*. Craiova: Editura Sitech.
- Pozojević, Gaja. 2014) Naseljavanje Hrvata u Srednji Banat s osvrtom na Radojevo (Klariju). *Javno predavanje*. Radojevo: neobjavljeno.
- Pozojević, Gaja i Pozojević, D. 2013. Obitelj Pozojević. *Prilozi za zbornik plemićkih obitelji HPZ*, sv. 6: 46-64.
- Samardžija, Marko. 2004. Hrvatski jezik i Hrvati izvan Hrvatske. *Časopis za hrvatske studije*, vol. 3-4, No. 1: 55-69.
- Sorin, Pavel. 2013. *Ghidul orasului Jimbolia*. Timisoara: Artpress.
- Šanjek, Franjo. 1996. *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

- Šipuš, Josip. 1796. *Temelj žitne trgovine*. Zagreb: Dom i svijet, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, pretisak 2004.
- Večanski, Ljubiša. 2004. *Boka u Banatu*. Pančevo: Istorijski arhiv u Pančevu.
- Vlašić, Petar. 1928. *Hrvati u Rumunjskoj – putopisno-povijesne crtice s narodnim običajima*. Beograd: Pretisak u Checea-i, 2011.
- Vučković, Marija. 2000. Govor kajkavaca u Boki – sociolingvistički aspekt. *Južnoslovenski filolog*, 1-2: 261-271.
- Vučković, Marija. 2001. Višejezičnost u Banatu na primeru Hrvata kajkavaca. *Actele Simpozionului Banatul Iugoslav trecut istoric si cultural: Radovi Simpozijuma Jugoslovenski Banat istorijska i kulturna prošlost*: 218-223.
- Vučković, Marija. 2004. Kajkavci u Banatu – lingvistička situacija i polna diferencijacija. U: *Skrivene manjine na Balkanu*, Beograd: 199-216.
- Vulić, Sanja. 1997. Rumunjski Hrvati u pretpreporodnom i preporodnom razdoblju. *Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost u doba preporoda*: 567-574.

Summary

Praedials from Topusko abbey in Banat

The work presents a historical overview of Croatian Kajkavian writers who moved from Topusko Abbey to Banat in the 18th century. Circumstances which preceded the decision of the departure, the course of migration, life in Banatian settlements Boka, Neuzina, Radojevo (Klarija) and Keča are analyzed. Nowadays this group of Croats is facing the dramatic processes of assimilation and almost complete demographic disappearance, hence this work is attempting to point out the possibilities and need to formulate programs and activities that would stop such negative processes. Therefore, it is necessary to continue with various researches, as well as to formulate modern relationships between these groups and their matrix in Croatia.

Keywords: Topusko Abbey, praedials, Banat.

